

Dvostruki doktor znanosti Mile Babić, filozof i teolog – najraskošniji franjevački mislitelj Bosne Srebrene

SAŽETAK

Mile Babić rođen je 26. 11. 1947. u selu Družinovići, općina Prozor (Bosna i Hercegovina). Kada bismo jednim paragrafom htjeli sukusirati filozofsko-teološku poziciju njegovih uklona u mišljenju i djelovanju onda bi to bio ovaj ispod.

U svom filozofskom i teološkom mišljenju traga za prijelazom iz svijeta nasilja u svijet slobode i ljubavi, dokazujući kako najveća ljubav nastaje iz najveće slobode i kako nas ljubav drugih i Drugog oslobađa za slobodno djelovanje, drukčije rečeno, razlika i jedinstvo su nerastavljivi, jer gdje ima razlike ima i jedinstva, i obratno, prema tome, pluralizam i jedinstvo se uzajamno pretpostavljaju i uključuju. Tako Babić zapravo razvija filozofiju i teologiju slobode i ljubavi, drukčije rečeno, filozofiju i teologiju razlike i jedinstva. Time je rečeno da se ljudski život umnaža u razlikama, jer ukidati razlike znači ukidati život. Samo razlike mogu biti u jedinstvu.

Stekavši široku filozofsko-teološku izobrazbu nastavio je da se zanima pitanjima i problemima klasične i suvremene filozofije i teologije. Prevodi s latinskog, njemačkog i grčkog jezika. Preveo je s njemačkog Kantovo djelo koje je tiskano pod naslovom Opća povijest prirode i teorije neba (1984); s latinskog Škotovo djelo Rasprava o prvom principu (1997), te s grčkog Teodoretovo djelo Eranistes (2004).

Bio je član uredništva međunarodnoga teološkog sedmojezičnog časopisa Concilium od 2013. do 2020, Voditelj Odjela za dijalog s drugim religijama na Franjevačkom institutu za kulturu mira u Splitu (1998-2009). Također, dopisni je član Akademije nauka i umjetnosti BiH (2018). Od 2019. predsjednik je Odbora za filozofiju i direktor Centra za filozofska istraživanja ANUBiH.

Ključne riječi: neortodoksnost Babićeve perspektive, medievalna filozofija, njemačka klasična filozofija, filozofija 20. stoljeća, sloboda, nenasilje i pluralizam

* Odsjek za filozofiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu.
E-mail: nevad.kahteran@ff.unsa.ba

UVODNA RAZMATRANJA

Bosanski franjevci, ili pripadnici Reda Manje braće Bosne Srebrene - *Ordo fratrum minorum* (akronim OFM),¹ koji su nedvojbeno suputnici bosanske povijesti, imaju goleme zasluge u njegovanju katolištva, hrvatskoga jezika, slobode misli, posebice kroz književnost.

Mile Babić, bosanski franjevac, teolog, filozof i književnik, jedan je od najraskošnijih izdanaka i svjedoka franjevačkog kontinuiteta u Bosni i Hercegovini. Ovo napose jer su oni prisutni i djeluju u Bosni i Hercegovini od 1291. s nepretrgnutim kontinuitetom sve do danas.² Franjevačka provincija Bosna Srebrena jedina je institucija u suvremenoj BiH s kontinuitetom od srednjovjekovne bosanske države do naših dana. Fra Mile Babić je raskošni nasljednik Fra Matije Divkovića (1563. – 1631.),³ koji je napisao prve knjige na narodnom jeziku u Bosni, koje su otisnute bosančicom, potom Juraja Dragišića (rođenog u Srebrenici, 1445. – 1520.),⁴ filozofa i teologa škotovske orijentacije, nadbiskupa i profesora u Italiji, kao i čitave plejade drugih franjevačkih mislitelja i književnika u BiH.

Za kazivanje o važnosti franjevaca u BiH dobro je primjećivanje nobelovca Ive Andrića (1892-1975),⁵ koji su za njega svojevrsan tip duhovništva i kuriozitet unutar samoga Franjevačkoga reda te uopće među svećenstvom Katoličke Crkve: “Žao mi je kada pomislim da izumire svakim danom naša stara, čudna Bosna, a nema nikog da zabilježi i sačuva mrku ljepotu nekadašnjeg života. [...] A žao mi je kad pomislim da sa svakom starom ženom umre jedan stih i sa svakim fratrom biva zakopana jedna historija“.

Srazložno tomu, ovo je tekst o neortodoksnosti Babićeve perspektive koju, kako je to primijetio u razgovoru sa njim Ivan Milenković:⁶ “On (svoju perspektivu) gradi polazeći, s jedne strane, od Dunska Skota, s druge od Imanuela Kanta – ogleda se i u tome što svoju poziciju ne gradi polazeći od pokušaja da približi Boga i čoveka, već da uvaži što više razlika između idealnog bića (Bog) i nesavršenog bića kakvo je čovek. Tek u toj igri razlika moguće je, po Babićevom mišljenju, izgraditi poredak koji neće da počiva na nasilju“.

¹ Vidjeti: <https://www.bosnasrebrena.ba/>.

² Vidjeti: <https://www.glas-koncila.hr/mile-babic-bosanski-franjevac-teolog-filozof-knjizevnik-pravo-je-jedinstvo-ono-koje-afirmira-razlike/>.

³ Vidjeti: <https://www.bosnasrebrena.ba/node/250>.

⁴ Vidjeti: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=16125>.

⁵ Ivo Andrić u pismu Tugomiru Alaupoviću (8. 7. 1919.), bh. nobelovac koji je iznos Nobelove nagrade za književnost (dobivene 1961.) u cijelosti darovao bosanskohercegovačkim bibliotekama.

⁶ Vidjeti: <https://www.rts.rs/lat/radio/radio-beograd-3/2519139/mile-babic-i-ivan-milenkovic-teologija-i-filozofija.html>.

Dakle, Mile Babić rođen je 26. 11. 1947. u selu Družinovići⁷ u općini Prozor (Bosna i Hercegovina).⁸ Osmogodišnju školu pohađao je i završio 1961. u Prozoru. Na Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji maturirao je 1965. i ušao u Franjevački red te postao član Franjevačke provincije Bosne Srebrene. Za katoličkog svećenika zaređen je 1973. u Austriji. Filozofsko-teološki studij pohađao je u Sarajevu, Zagrebu i Innsbrucku (Austrija), a završio ga 1974. na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu radom *Sloboda u Hegelovoj "Fenomenologiji duha"*. Poslijediplomski studij teologije pohađao je na istom fakultetu i 1977. magistrirao radom *Kršćanstvo kao apsolutna religija u Hegelovoj "Filozofiji religije"*, a ondje je i doktorirao 1986. tezom *Himan Fil 2,6–11 u kristologiji Teodoreta Cirskeg*. Poslijediplomski studij filozofije pohađao je na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, gdje je magistrirao 1988. radom *Sloboda i jedinstvo u Hegelovoj "Filozofiji prava"* i doktorirao 2008. tezom *Metafizičko utemeljenje politike u Hegelovoj "Filozofiji prava"*. Osim toga, studirao je i jugoslavenske književnosti i hrvatsko-srpski jezik na Filozofskom fakultetu u Sarajevu i diplomirao 1978. radom *Poezija Dobriše Cesarića*.

Od 1977. zaposlen na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu.⁹ Dekan Franjevačke teologije bio je od 2006. do 2012, a obavljao je i druge odgovorne službe unutar Franjevačke provincije Bosne Srebrene, kao i šire crkvene (generalni tajnik Komisije Iustitia et pax Biskupske konferencije Bosne i Hercegovine; voditelj Odjela za dijalog s drugim religijama Franjevačkog instituta za kulturu mira u Splitu). Radio je i kao profesor u Centru za interdisciplinarnu postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu (2007–12) i na Fakultetu humanističkih nauka Univerziteta "Džemal Bijedić" u Mostaru (2007–14). Više od četrdeset godina aktivan je i u akademskoj sferi široj od matične: sudjelovao je na velikom broju domaćih i, posebno, inozemnih znanstvenih simpozija i stručnih kolokvija (Austrija, Brazil, Crna Gora, Filipini, Francuska, Hrvatska, Italija, Kanada, Mađarska, Njemačka, Portugal, Sjedinjenje Američke Države, Slovenija, Srbija, Švicarska). Godine 1990., postao je član Centra za filozofska istraživanja Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine,¹⁰ gdje ga je angažirao akademik Abdulah Šarčević u radu na edicijama i u filozofskim kolokvijima. Od 2020. član je Hrvatskoga filozofskog društva u Zagrebu.¹¹

⁷ Vidjeti: <https://rama.co.ba/>.

⁸ Vidjeti: https://www.anubih.ba/images/clanovi/dopisni/biografije/20210205_ANUBiH_Mile_Babic_Biografija.pdf.

⁹ Vidjeti: <https://franjevackateologija.ba/>.

¹⁰ Vidjeti: <https://anubih.ba/index.php/bs/organizacija/organizacione-jedinice/centar-za-filozofska-istrazivanja>.

¹¹ Vidjeti: <http://www.hrfd.hr/>.

U izdavačkoj djelatnosti angažirao se još 1971. kao student: bio je jedan od pokretača zbornika (godišnjaka) *Jukić*,¹² kojem je bio glavni urednik 1972, a na toj je dužnosti ponovno od 1982. do danas. God. 1983. jedan je od pokretača mjesečnika *Svjetlo riječi*¹³ te lista *Zajedno*. Osim toga, 1991. pokrenuo je *Obzor*, dvotjednik za kulturu i politiku, i bio njegov glavni urednik. Član je uredničkog vijeća časopisa *Bosna Franciscana*¹⁴ od pokretanja 1993. do danas; član uredničkog vijeća časopisa *Forum Bosnae*¹⁵ od 2006. do danas; član uredništva međunarodnog teološkog časopisa *Concilium*¹⁶ (koji izlazi na pet jezika: na engleskom, njemačkom, portugalskom, španjolskom i talijanskom) bio je od 2013. do 2020, a od tada do danas član je Conciliumova savjetničkog vijeća; član je uredništva edicije *Colloquia Franciscana*¹⁷ (Kulturno-povijesni institut Bosne Srebrene, Sarajevo) od pokretanja 2019. do danas; od 2019. član je savjeta časopisa *Dijalog* (ANUBiH),¹⁸ a od 2020. zagrebačkih časopisa *Filozofska istraživanja*¹⁹ i *Synthesis Philosophica*.²⁰ Krajem osamdesetih i početkom devedesetih bio je član redakcijskog odbora biblioteke *Polis* ("Polis – savremena društvena misao")²¹ i biblioteke *Acta humaniora* u sarajevskoj izdavačkoj kući "Veselin Masleša", a sada je član savjeta sarajevske izdavačke kuće *Connectum*.²²

Društveni rad započeo je osamdesetih godina, u okolnostima kad je postalo moguće pokrenuti dijalog unutar socijalističke samoupravne zajednice te tražiti nov, široki društveni konsenzus. U tom vremenu djelovao je kao delegat Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije i kao član komisije CK SKBiH zadužene za reformu političkog sistema. Društveno-politički rad iz osamdesetih zamijenio je društvenim (humanitarnim) radom početkom devedesetih: nakon sloma Jugoslavije angažirao se u pomaganju izbjeglicama i prognanicima kao voditelj podružnice Kruha sv. Ante,²³ karitativne organizacije bosanskih franjevac, koja je tada djelovala u Zagrebu (i sama u egzilu). Od kraja rata do danas ostao je predan svim društvenim inicijativama koje teže za uspostavljanjem dijaloga među ljudima i narodima u Bosni i Hercegovini.

¹² Vidjeti: <https://franjevackateologija.ba/casopisi/>.

¹³ Vidjeti: <https://www.svetlorijeci.ba/>.

¹⁴ Vidjeti: <https://franjevackateologija.ba/casopisi/>.

¹⁵ Vidjeti: <http://www.forumbosna.org/>.

¹⁶ Vidjeti web-stranicu International Journal of Theology: <https://concilium-vatican2.org/en/>.

¹⁷ Vidjeti: <https://franjevackateologija.ba/casopisi/>.

¹⁸ Vidjeti: <https://publications.anubih.ba/discover>.

¹⁹ Vidjeti: <http://www.hrfd.hr/filozofska-istrazivanja/>.

²⁰ Vidjeti: <http://www.hrfd.hr/synthesis-philosophica/>.

²¹ Vidjeti: <https://polis.ba/>.

²² Vidjeti: <https://www.connectum.ba/>.

²³ <https://www.kruhsvetogante.com/>.

Filozofska istraživanja Mile Babića imaju tri svoja temeljna uporišta: Prvo, tvori srednjovjekovna filozofija, s fokusom na filozofskoj misli Aleksandra Haleškoga (Alexander Halensis), Bonaventure, Rogera Bacona, Petra Ivana Oliva, Ivana Duns Škota (Ioannes Duns Scotus), Vilima Ockhama (Guillelmus de Ockham) i Rajmunda Lula (Raimundus Lullus). **Drugo, jeste njemačka klasična filozofija**, s fokusom na filozofskim opusima G. W. Fr. Hegela i Immaneula Kanta. Hegelu je, međutim, posvetio najviše istraživačke energije, i to još od studentskih godina, pa je o njegovoj filozofiji objavio brojne radove, a osim Hegelove filozofije zanimala ga je i Hegelova kristologija, u čijem je proučavanju u europskim relacijama pionir bio švicarski teolog Hans Küng. U tom smislu postao je sistematičan proučavalac Teodoret Cirsoga i Nikole Kuzanskoga, čija je djela objavio u prijevodu, opremivši ih odgovarajućim studijama i komentarima. **Treće uporište pak čini filozofija 20. stoljeća**, s težištem na djelima najznačajnijih filozofa toga vremena kojima se pozabavio u okviru vlastitih istraživanja, kao suradnik u izdavačkoj djelatnosti i kao suradnik Centra za filozofska istraživanja Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine (Martin Buber, Gabriel Marcel, Max Scheler, Hans Jonas, Theodor Wiesengrund Adorno, Manfred Frank, Arnold Gehlen, Martin Heidegger, Paul Feyerabend, Karl Löwith, Dieter Henrich, Walther Ch. Zimmerli, Peter Sloterdijk, Hans Blumenberg, Bernhard Waldenfels, Ernst-Wolfgang Böckenförde, Thomas S. Kuhn, Donald Davidson). Posljednjih dvadeset godina sistematično se bavio opusima Francisa Fukuyame, Jacquesa Derride i Emmanuela Lévinasa, a posebno Charlesa Taylora, Jürgena Habermasa, Otfrieda Höflea i Hansa Jonasa u okviru istraživanja političke i pravne filozofije. Filozofske discipline obuhvaćene njegovim istraživanjima jesu filozofija prava, politička filozofija, socijalna filozofija i filozofska antropologija. Dosad je objavio devet autorskih knjiga te šest knjiga što ih je priredio i preveo sa starogrčkoga, latinskoga i njemačkoga uz napomenu da je riječ o skrajnje angažiranom i aktivnom filozofskom i teološkom plodonosnom piscu i spisatelju.

Njegov strukovni i društveni rad višekratno je afirmiran i nagrađivan: nagrada “Sloboda” (Međunarodni centar za mir, Sarajevo 2006);²⁴ nagrada “Isa beg Ishaković”, kategorija na nauku (Klepsidra, Društvo za zaštitu kulture i kulturne baštine, Sarajevo 2010); nagrada za najbolju znanstvenu/stručnu knjigu u 2010. godini za knjigu Hegelova filozofija prava (Udruženje izdavača i knjižara BiH, Sarajevo 2011); povelja “Zlatna Ahdnama” (Udruženje bosansko-turskog prijateljstva, Sarajevo 2017); priznanje Adamson University (Manila / Filipini 2017); priznanje za antifaišizam (Savez udruženja antifaišista

²⁴ Vidjeti: <https://www.mreza-mira.net/vijesti/aktivnosti-mreze/medjunarodni-centar-za-mir/>.

i boraca Narodnooslobodilačkog rata, Sarajevo 2019); plaketa Vijeća Kongresa bošnjačkih intelektualaca (Sarajevo 2020).²⁵

U radni sastav Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine primljen je 2018. izborom za dopisnog člana. Od 2019. predsjednik je Odbora za filozofiju i direktor Centra za filozofska istraživanja ANUBiH.

BABIĆEV OEUVRE

Mile Babić, kako je iznad istaknuto, dvostruki je bh. doktor znanosti, i teoloških i filozofskih:

Doktorska disertacija iz filozofije: *Metafizičko utemeljenje politike u Hegelovoj "FILOZOFIJI PRAVA": država i religija u Hegelovoj "Filozofiji prava"*, odbranjena je na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, 2008., a mentor je bio akademik A. Šarčević²⁶; dok je prva doktorska disertacija iz teologije: *Himan Fil 2,6–11 u kristologiji Teodoreta Cirkog*, odbranjena na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, 1986.²⁷

Knjige

a) Autorske

1. Babić, Mile (2021), *Secundum loca et tempora. Ljudska egzistencija i do-dirne teme*, Sarajevo: FMC Svjetlo riječi. ISBN 978-9958-24-086-7: 302 str.²⁸
2. Id. (2021), *Diogenova sjena. Izabrani razgovori 1989–2019*, Sarajevo: University Press – izdanja Magistrat (Editio Civitas, knj. 35). ISBN 978-9958-673-79-5: 202 str.²⁹
3. Id. (2019), *Nasilje idola / The Violence of the Idols*, [Translation by Saba Risaluddin], Sarajevo: University Press – izdanja Magistrat (Editio Civitas, knj. 30). ISBN 978-9958-673-63-4: 254 str.³⁰

²⁵ Vidjeti: <https://vkbi.ba/>.

²⁶ COBISS.BH-ID – 4601369. NUB BiH: Arhiva d 3428 IN: 2104745; FF UNSA: Bdr 273 IN: 045002141.

²⁷ Vidjeti Babić, Mile (1990). *Himan Fil 2,6-11 u Kristologiji Teodoreta Cirkog* (izvadak iz doktorske disertacije), Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1990, str. 56; kao i na web-stranici Izdavača: <https://www.ks.hr/teoloski-radovi/9330200-himan-fil-26-11-u-kristologiji-teodoreta-cirkog.html>.

²⁸ Vidjeti info: <https://ika.hkm.hr/novosti/nova-knjiga-mile-babica-u-izdanju-fmc-svjetlo-rije-ci/>; <https://bosnasrebrena.ba/nova-knjiga-u-izdanju-fmc-svjetlo-rijeci-0>.

²⁹ Vidjeti info: <https://www.svjetlorijeci.ba/promocija-knjiga-fra-mile-babica/>;

<https://www.ktabkbih.net/hr/vijesti/objavljena-nova-knjiga-fra-mile-babica/101705>.

³⁰ Vidjeti info: <https://www.knjiga.ba/nasilje-idjola-the-violence-of-the-idjols-b1468.html>; <https://buybook.ba/proizvod/nasilje-idola-the-violence-of-the-idols-2838>.

4. Id. (2017), *Temeljna pitanja suvremene filozofije*, Sarajevo: University Press – izdanja Magistrat (Editio Civitas, knj. 25); Zagreb, Plejada. ISBN 978-9958-673-46-7; ISBN 978-953-7782-57-3: 378 str.³¹
5. Id. (2017), *Izazovi slobode*, Sarajevo: FMC Svjetlo riječi. ISBN 978-9958-24-057-7: 248 str.³²
6. Id. (2010), *Hegelova filozofija prava. Država i religija u Hegelovoj Filozofiji prava*, Sarajevo: University Press (Editio Civitas, knj. 14); Sarajevo: Magistrat; Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo. ISBN 978-9958-9230-3-6; ISBN 978-9958-635-57-1; ISBN 978-953-164-148-7: XVI+393 str.³³
7. Id. (2002), *Milost slobode*, Sarajevo: Svjetlo riječi. ISBN 9958-741-15-6: 79 str.³⁴
8. Id. (2002), *Nasilje idola*, Sarajevo: Did. ISBN 9958-511-15-0: 138 str.³⁵
9. Id. (1990), *Himan Fil 2,6–11 u kristologiji Teodoreta Cirskog* (Izvadak iz doktorske disertacije), Zagreb: Kršćanska sadašnjost (Teološki radovi. Biblioteka za koncilski istraživanja, dokumentaciju i informacije, sv. 20). ISBN 86-397-0122-9: 56 str.³⁶

b) Urednik – kourednik

1. Babić, Mile (2022) (ed.), *Dijalog*, (1–2). ISSN 0350-6177: 222 str.³⁷
2. Babić, M. i Harbaš, B. (2021) (eds), *Dijalog*, (1–2). ISSN 0350-6177: 226 str.³⁸
3. Babić, M., Mahmutćehajić, R. Maurer, D., Papić, Ž. I Veispahić, F. (2020) (eds), *Forum Bosnae*, (91–92). ISSN 1512-5122: 400 str.³⁹
4. Babić, M., Mahmutćehajić, R. Maurer, D., Papić, Ž. I Veispahić, F. (2020) (eds), *Forum Bosnae*, (89–90). ISSN 1512-5122: 295 str.⁴⁰

³¹ Vidjeti info: <https://www.plejada-zg.hr/knjiga/temeljni-problemi-suvremene-filozofije/>; <https://www.knjiga.ba/filozofija/temeljna-pitanja-suvremene-filozofije-m6182.html>.

³² Vidjeti info: <https://www.svjettlorijeci.ba/predstavljanje-knjiga-fra-mile-babica/>:

³³ Vidjeti info: <https://www.korisnknjiga.com/hegelova-filozofija-prava-naslov-103347>; <https://www.knjiga.ba/hegelova-filozofija-prava-v2797.html>.

³⁴ Vidjeti info: <https://library.foi.hr/lib/knjiga.php?B=31&item=66107>.

³⁵ Vidjeti info: <https://www.knjiga.ba/nasilje-idjola-the-violence-of-the-idjols-b1468.html>; <https://www.knjigoriaplanet.hr/nasilje-idola-mile-babic/17338/product/>.

³⁶ Vidjeti info KS: <https://www.ks.hr/teoloski-radovi/9330200-himan-fil-26-11-u-kristologiji-teodoreta-cirskog.html>.

³⁷ Napomena: Tematski dvobroj: “Akademik Abdulah Šarčević (1929–2021)”.

³⁸ Napomena: Tematski dvobroj: “U povodu 250. godišnjice rođenja G. W. F. Hegela (1770–2020)”.

³⁹ Napomena: Tematski broj: “Sarajevo and the World. Pandemic Perspectives”.

⁴⁰ Napomena: Tematski broj: “Sarajevo i svijet: U pandemijskim vidicima”.

5. Babić, M. (2003) (ed.), *Karl-Josef Kuschel, Od sporenja k natjecanju religija. Lessing i izazov islama*, Sarajevo; Zagreb: Svjetlo riječi (Knjižnica Pravda i mir, knj. 7). ISBN 9958-741-17-2; ISBN 953-7091-01-5: 323 str.⁴¹
6. Mahmutćehajić, R. i Babić, M. (2002) (eds), *Forum Bosnae*, (16). ISSN 1512-5122: 240 str.⁴²
7. Babić, M. i R. Mahmutćehajić (2001) (eds), *Forum Bosnae*, (14). ISSN 1512-5122: 212 str.⁴³
8. Mahmutćehajić, R. i Babić, M. (1999) (eds), *Međunarodni filozofski kolokvij Sloboda u jedinstvu razlika*. Sarajevo, 1. i 2. lipanj 1998., Sarajevo: Izdavačko preduzeće DID. ISBN 9958-511-03-7: 130 str.⁴⁴

Sukladno spomenutoj Biobibliografiji fra Mile Babića prgotovljenoj za ANUBiH, *Poglavlja/prilozi u knjigama/monografijama* zaprema 31 bibliografsku jedinicu ili uključena članka, dok pobrojani *Radovi u zbornicima* obuhvataju 20 objavljenih članaka. Nadalje, broj *Radova u časopisima* iznosi 192 objavljena rada. Pod *Recenzije, prikazi, osvrti, diskusije, intervjui, nekrolozi* spominje se 121 bibliografska jedinica. S posebnim pijetetom prispominjem ovdje prevodilački njegov opus, kojemu i sam autor ovog teksta revnuje i posebice cijeni.

Prijevod

a) Knjige

1. Babić, M., prev. (2019), *Ivan Duns Škot, O principu individuacije*, Zagreb: Demetra (Serija Atenej). ISBN 978-953-225-230-9: LIII+228 str.⁴⁵
2. Id., prev. (2012), *Ivan Duns Škot, Sloboda uzvišenija od nužnosti*, Zagreb: Naklada Breza (Biblioteka Φως, knj. 23). ISBN 978-953-7036-74-4: 223 str.⁴⁶
3. Id., prev. (2005), *Nikola Kuzanski, O miru među religijama*, Sarajevo: Connectum (Biblioteka Dialogos). ISBN 9958-590-22-0: 303 str.⁴⁷
4. Id., prev. (2005), *Teodoret Cirski, Eranistes*, Zagreb: Demetra (Filosofska biblioteka Dimitrija Savića, sv. 81). ISBN 953-225-035-2: XVII+638 str.⁴⁸

⁴¹ Vidjeti info: <http://knjizara.svjetlorijeci.ba/book-author/karl-josef-kuschel/>; <https://knjiga.hr/od-sporenja-k-natjecanju-religija-karl-josef-kuschel-1/>.

⁴² Napomena: Tematski broj: "Univerzalizam i pripadanje".

⁴³ Napomena: Tematski broj: "Tolerancija, ideologija, tradicija".

⁴⁴ Vidjeti info: <https://plus.cobiss.net/cobiss/bh/bs/bib/bibte/6969094>;

⁴⁵ Napomena: Bilingvalno izdanje; prijevod s latinskog izvornika.

⁴⁶ Napomena: Bilingvalno izdanje; prijevod s latinskog izvornika.

⁴⁷ Napomena: Bilingvalno izdanje; prijevod s latinskog izvornika.

⁴⁸ Napomena: Bilingvalno izdanje; prijevod sa starogrčkog izvornika.

5. Id., prev. (1997), *Ivan Duns Škot, Rasprava o prvom principu*, Zagreb: Demetra (Filosofska biblioteka Dimitrija Savića, sv. 24). ISBN 953-6093-32-4: VII+410 str.⁴⁹
6. Id., prev. (1989), *Immanuel Kant, Opća povijest prirode i teorija neba ili pokušaj o ustrojstvu i mehaničkom postanku cijele svjetske zgrade raspravljene po Newtonovim principima*, Sarajevo: Svjetlost (Biblioteka Etos). ISBN 86-01-01522-0: 199 str.⁵⁰

b) Prijevodi u knjigama/monografijama

1. Babić, M., prev. (2010), Christine von Kohl, *Od čega gradu ljepota* (Christine von Kohl: Jugoslawien Beck'sche Reiche Länder – Nr. 832, Verlag C.H. Beck, München, 1990).⁵¹
2. Id., prev. (2010), Martha Tausk, Zofka Kveder, *Povijest jednog prijateljstva* (Martha Tausk: Fernambuk und anderes, Verlag Genossenschaftsbuchhandlung, Zürich, 1930).⁵²
3. Id., prev. (2010), Betty Brod, *Posjeta gospođi dr. Theodori Krajewskoj u Sarajevu* (Betty Brod: Ein Besuch bei Frau Dr. Theodora Krajewska in Sarajevo – Dokumente der Frauen, B.D.5. Nr. 8, Wien, 1901).⁵³
4. Id., prev. (2010), Milena Preindlsberger-Mrazović, *Osvajačev grad* (Milena Preindlsberger-Mrazović: Bosnisches Skizzenbuch. Landschaft und Kultur – Bilder aus Bosnien und der Hercegovina, Dresden – E. Pierson's Verlag, Leipzig, 1900).⁵⁴

K to mu još, *Prijevodi u časopisima* pak zapremaju 82 bibliografske jedinice ili teksta, dok pod *Enciklopedije i leksikoni* spomenuto je pet opsegom dužih natuknica uglavnom pisanih i objavljenih u *Filozofskom leksikonu* i *Hrvatskoj enciklopediji*, oboje izdanja Leksikografskog zavoda "Miroslav Krleža" iz Zagreba.⁵⁵ Ukoliko obzirimo da je riječ o skrajnje plodonosnom bh. autoru u zenitu stvaralačke snage, onda unaprijed radosno pogledamo na izglednu mogućnost silnih i izobilnih intelektualnih darova na bosansko-hercegovačkoj sofri (trpezi), kojom će uroditi akademska karijera fra Mile Babića u godinama

⁴⁹ Napomena: Bilingvalno izdanje; prijevod s latinskog izvornika.

⁵⁰ Napomena: Prijevod s njemačkog izvornika.

⁵¹ U: (Dragana Tomašević) *Sve bih zemlje za Saraj'vo dala. Žene pišu i čitaju grad*, Sarajevo, Dobra knjiga. ISBN 978-9958-688-84-3: 259–260.

⁵² Ibidem, str.129–133.

⁵³ Ibid., str. 120–122.

⁵⁴ Ibid., str. 74–80.

⁵⁵ Vidjeti web-stranicu The Miroslav Krleža Institute of Lexicography: <https://www.lzmk.hr/index.php>; <https://www.lzmk.hr/en-us/>.

pred nama. Uostalom, Sarajevo zapravo ima jednu dugu tradiciju prevođenja velikih teologa i velikih filozofa.

Na ovom mjestu držim odveć važnim prisposmenuti intervju koji je Mile Babić dao Ivanu Milenkoviću za Radio Beograd, Treći program, Radio-televizija Srbije, koji je tek prisposmenut iznad, a koji u sebi sukusira teološko-filozofsku sintezu njegovih uklona u mišljenju i djelovanju.⁵⁶ Jer, Babić je i *homo politicus*, ne puki salonski i kabinetski mislitelj, već i franjevački svećenik koji je skrajnje angažiran u iznalaženju pribježišta u mišljenju i djelovanju ne samo za svoj Franjevački red, ne čak ni samo za Hrvate-katolike u Bosni i Hercegovini, već za sve Bosance i Hercegovce. Bosanski franjevci u tom smislu uvelike prednjače u izgradnji bh. pluralističke zajednice koja je kompatibilna sa širom europskom obitelji, budući da ih je višestoljetna tradicija i iskustvo predestiniralo za takovrsnu ulogu unutar bh. društva i oni su onaj veznik, vezivno tkivo Bosne i Hercegovine.

Uostalom, to je ona smjerna franjevačka tradicija od fra Anđela Zvizdovića (u. 1498),⁵⁷ preko fra Petra Anđelovića (u. 2009.) – vjernih Bogu i vjernih Bosni,⁵⁸ fra Luke Markešića (u. 2014.),⁵⁹ njegovog predšasnika, i brojnih drugih čiji je Babić raskošni izdanak i nasljedovatelj.

Njegova bi se teološko-filozofska pozicija mogla sumirati sljedećim paragrafom:

U svom filozofskom i teološkom mišljenju traga za prijelazom iz svijeta nasilja u svijet slobode i ljubavi, dokazujući kako najveća ljubav nastaje iz najveće slobode i kako nas ljubav drugih i Drugog oslobađa za slobodno djelovanje, drukčije rečeno, razlika i jedinstvo su nerastavljivi, jer gdje ima razlike ima i jedinstva, i obratno, prema tome, pluralizam i jedinstvo se uzajamno pretpostavljaju i uključuju. Tako Babić zapravo razvija filozofiju i teologiju slobode i ljubavi, drukčije rečeno, filozofiju i teologiju razlike i jedinstva. Time je rečeno da se ljudski život umnaža u razlikama, jer ukidati razlike znači ukidati život. Samo razlike mogu biti u jedinstvu.

Isti u dostatnoj mjeri reflektira Babićevo nastojanje da se izade iz našeg svijeta nasilja, da ga se nadiđe u građenju pribježišta u mišljenju i djelovanju, koje

⁵⁶ Vidjeti Mile Babić i Ivan Milenković: Teologija i filozofija u emisiji DIJALOZI: <https://www.rts.rs/lat/radio/radio-beograd-3/2519139/mile-babic-i-ivan-milenkovic-teologija-i-filozofija.html>.

⁵⁷ Vidjeti: <https://www.svjettlorijeci.ba/legendarni-fra-andeo-zvzdovic/>.

⁵⁸ Bivši provincijal Franjevačke provincije Bosne Srebrene za vrijeme zadnjeg rata u Bosni i Hercegovini čija je smrt uistinu veliki gubitak ne samo za franjevce Bosne Srebrene nego i za cijelu civilnu BiH. Vidjeti Anđelović, Fra Petar (2009). *Sabrana djela 1-6*, Sarajevo: Rabic, str. 1363: <https://www.knjiga.ba/sabrana-djela-1-6-fra-petar-andelovic-m2136.html>.

⁵⁹ Također, bio je provincijal Franjevačke provincije Bosne Srebrene (1982. – 1991.) i predsjednik Hrvatskog narodnog vijeća Bosne i Hercegovine (HNV) i to u više mandata.

je limitirano nacionalnim stupicama i zabludama kod nas u Bosni i Hercegovini i čitavom regionu ex-jugoslavenskih republika i uopće Balkana i gdje se sve upelo da podvuče razlikovnosti.

Nasuprot toj ili-ili isključivoj poziciji koja je prevalirajućeg karaktera kod nas u sagledavanju stvari čini se da fra Mile Babić posvema srazložno skrbi o tomu da je prijeko potrebno uspostaviti treći princip demokracije, pozivajući se na činjenicu da je u svojim posljednjim knjigama Habermas pokazao da je naša modernizacija skrenula s pravoga kolosijeka, kazujući da smo izgubili svijest o potrebi postojanja norme (*Normbewusstsein*), te da nemamo ništa što bi nas obvezivalo. Na ovaj način ćemo biti više u stanju da obrazujemo neku vrstu zajednice u kojoj možemo da se razumijemo, jer jedno od temeljnih učenja sv. Franje Asiškog jeste slaviti život, a ne zatomljivati ga: *primum vivere deinde philosophari* – prvo živjeti, onda filozofirati, dok se kod nas ‘filozofira’ pa tek onda nastoji živjeti i otuda tolika devastacija i depopulacija Bosne i Hercegovine i čitavog našeg regiona.

Nasuprot takovrsnom simplificiranom shvaćanju, fra Mile Babić drži da naš svijet treba kritički promatrati i razvijati, bez upotrebe bilo kakve sile, ne bilo kakvim nasiljem, već jedino argumentima. Zapravo, sukladno njemu, crno-bijela optika i način mišljenja i nije mišljenje, nego naprosto zapadanje u iracionalnost. Jer, pod utjecajem nacionaliz(a)ma, krivnju uvijek tražimo kod drugih, nikad kod nas samih (Matej 7:3: Zašto vidiš trun u oku svoga brata, a ne vidiš gredu u vlastitom oku?).

Uz ovo, fra Mile Babić je povrh svega odlučni zagovornik jedinstva i tražitelj sloge između filozofije i teologije, onog veznika u *Fides et Ratio*, a ne razdvojenosti i optrajavanja u njihovoj dihotomičnosti, ili pak njihovoj napestosti i protimbama.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Pišući o Hansu Kūngu (Hans Kūng: podudarnost teologije i biografije / Hans Kūng: the correspondence of theology and biography), fra Mile Babić kao da je opisivao i sebe samog, jer i kod njega i u njegovom mnogostranom djelovanju podudaraju se njegova teologija i njegova filozofija i njegova biografija. Vjera je pak osobna stvar, osobni čin i osobni stav. Osoba vjeruje osobi, što znači da je vjera interpersonalna relacija. Ona se, dakle, prvenstveno realizira među osobama. Teologija je razumijevanje vjere i njezina je zadaća služenje vjeri: da vjeru pročisti, proširi i produbi. To se dogodilo kod Hansa Kūnga, ali i kod Mile Babića, jer je njegova vjera duboko osobna i njegovo razumijevanje vjere, tj. njegova teologija i njegova filozofija također je osobna. Čovjek je kao osoba otvoren univerzalnim vrijednostima, tako da se osobno i univerzalno pretpostavljaju i uključuju. Štoviše, za bosanske franjevce, ljude

neizmjerne druželjubivosti i srdačnosti, bosanski, hrvatski i katolički identitet nisu u protimbama i ne kolidiraju, već sukladiraju jedan drugom ujedno se snažeći i razmahujući u svoj svojoj silini. Štoviše, nisu zatočenici bilo kakove ideologije koja stremi ka mržnji, ili pak konfliktima, budući da se sve takovrsne situacije nadilaze stremljenjem ka univerzalnom dobru i zajedništvu i ovo se može iščitati iz njegovanja kulture pisane riječi franjevac Bosne Srebrene.

Kao specijalni dodatak u zaključku mogli bismo dometnuti to Babićevo ostajanje na intersekcijama književnosti i filozofije kroz višedecenijsko prijateljevanje sa Dževadom Karahasanom (1953-2023),⁶⁰ jednim od najrenomiranih pisaca Balkana i jedan od najviše poštovanih u regionu, koji je, bez ikakve dvojbe, bio jedan od velikih europskih suvremenih pisaca. Bilo je to prijateljstvo uzajamnog obogaćivanja i međuoprašivanja – da se poslužim na ovom mjestu Lenn Lenn E. Goodmanovim izrazom (*crosspollinations*), ali i sa Abdulahom Šarčevićem i brojnim drugim istaknutim misliteljima unutar i izvan BiH, koji su ovog odlučnog bosansko-hercegovačkog zagovornika jedinstva dodatno osnažili u njegovom stajalištu da individualni identitet, a ne kult etničkog i etničke stupice, mora biti najvažniji.

Srazložno tomu je nesmiljen u svojoj filozofskoj i teološkoj kritici religije i socijalne patologije u kojoj s neponovljivom minucioznošću i pronicljivošću pokazuje da je idolopoklonstvo opasnost koja je imanentna religiji, tj. ljudima koji se smatraju vjernicima. Jer, idolopoklonstvo izvire iz čovjekove sklonosti i želje da svu stvarnost, a tako i samoga Boga, pretvori u slugu svoga koristoljublja, slugu svojih želja. Otuda, napose u obožavanju nacije uviđa prisutnost dvostrukog idolopoklonstva kada je riječ o ljudima koji sebe smatraju vjernicima i koji su istodobno prihvatili naciju kao svoje glavno božanstvo (pervertirana slika Boga, s jedne, i diviniziranje vlastite nacije, s druge strane), budući da samo idolopoklonstvo utemeljuje nasilje kojemu svjedočimo posljednje tri decenije.⁶¹

Uz sve dosad kazano, cjelokupan dosadašnji rad Mile Babića, profesora filozofije i teologije na sarajevskoj Franjevačkoj teologiji, čiji intelektualni profil čine brojne humanističke discipline – od teologije preko filozofije i sociologije, pa sve do lijepe književnosti uistinu je dobra poputbina istinskim tražiteljima filozofskog i teološkog nauka i djelotvorne vjere ne samo u BiH, već čitavom našem regionu i EU u cijelosti.

I na kraju no ne manje vrijedno, temeljem preko četvrt stoljeća dugog druženja i prijateljstva s njim, preuzimam i supotpisujem ocjene o njemu koje je

⁶⁰ Vidjeti: (2019). Dževad Karahasan, *Izabrana djela* 10/1, Sarajevo: Connectum, <https://www.unsa.ba/index.php/novosti/memoriarn-akademik-dzevad-karahasan>; <https://penbih.ba/clanovi/dzevad-karahasan/>.

⁶¹ Babić ovaj fenomen izlaže u svojoj knjizi (2002). *Nasilje idola*, Sarajevo: Did.

dao književnik Mile Stojić, a koje u dostatnoj mjeri portretiraju našeg fra Milu Babića:

Kao svećenik i kršćanski teolog, on svoja moralna i intelektualna uvjerenja zasniva na kritici vjere kao dogme, i zbog tih stavova još se kao mladić sukobljava s crkvenom hijerarhijom. Osnovavši početkom osamdesetih, mislim 1971. godine, sa grupom studenata teologije časopis Jukić (kojemu je urednik preko pola stoljeća i koji i danas izlazi), Babić žestoko kritizira kršćansku dogmatiku i odvojenost Crkve od naroda, tvrdeći da je njezino poslanje da služi, a ne da narod bude njezin sluga. Babić u časopisu Jukić objavljuje najmodernije teološke rasprave raznih suradnika, te prijevode iz svjetske teološke i filozofske literature, ponajviše na tragu napisa brazilskog teologa Leonarda Boffa, te nikaragvanskog svećenika i velikog svjetskog pjesnika Ernesta Cardenala.

Taj sarajevski studentski pokret s imenom znamenitog bosanskog franjevca i prosvjetitelja iz devetnaestog stoljeća Ivana Franje Jukića, međutim, bit će snažno osporavan od tadašnje lokalne crkve, tako da će Babić morati napustiti sarajevski franjevački fakultet i školovanje nastaviti u austrijskom Innsbrucku, gdje će biti i zaređen. Mili biva tad ponuđeno da ostane u austrijskoj crkvi, ali on to kategorično odbija i vraća se u svoju Bosnu Srebrenu, tvrdeći da je mnogo korisniji svome zavičaju i njegovo je poslanje da služi svome narodu i svojoj državi. Službuje po raznim župama, od Vareša do Viteza i Zenice, a uporedo studira književnost i sprema doktorate iz teologije i filozofije. Poput Diogena, Babić nije htio živjeti u sjenci samostanskih zidova. Ne pristaje ostati zatvoren ni u doktrinarne okvire, on snažno istupa u javnosti, sudjelujući, kao jedan od bitnih intelektualnih glasova, u borbi protiv mržnje i zla što su obilježili bosanske dane i godine.⁶²

Otuda, za ovog pluralističkog franjevačkog mislitelja: jedino pluralno društvo je moguće, podijeljene zajednice su bolesne.⁶³

LITERATURA

Andelović, Fra Petar (2009). *Sabrana djela* 1-6, Sarajevo: Rabic, str. 1363;

Babić, Mile (2022) (ed.), *Dijalog*, (1–2). ISSN 0350-6177: 222 str.;

Id. (2021), *Secundum loca et tempora. Ljudska egzistencija i dodirne teme*, Sarajevo: FMC Svjetlo riječi;

⁶² Vidjeti: <https://nomad.ba/stojic-mile-babic-protiv-zivota-u-sjeni>.

⁶³ Vidjeti: <https://nap.ba/qpost/232477>.

- Babić, M. i Harbaš, B. (2021) (eds), *Dijalog*, (1–2).
- Id. (2021), *Diogenova sjena. Izabrani razgovori 1989–2019*, Sarajevo: University Press – izdanja Magistrat (Editio Civitas, knj. 35);
- Babić, M., Mahmutćehajić, R. Maurer, D., Papić, Ž. I Veispahić, F. (2020) (eds), *Forum Bosnae*, (91–92);
- Babić, M., Mahmutćehajić, R. Maurer, D., Papić, Ž. I Veispahić, F. (2020) (eds), *Forum Bosnae*, (89–90);
- Id. (2019), *Nasilje idola / The Violence of the Idols*, [Translation by Saba Risaluddin], Sarajevo: University Press – izdanja Magistrat (Editio Civitas, knj. 30);
- Id., prev. (2019), Ivan Duns Škot, *O principu individuacije*, Zagreb: Demetra (Serija Atenej);
- Id. (2017), *Temeljna pitanja suvremene filozofije*, Sarajevo: University Press – izdanja Magistrat (Editio Civitas, knj. 25); Zagreb, Plejada;
- Id. (2017), *Izazovi slobode*, Sarajevo: FMC Svjetlo riječi;
- Id., prev. (2012), Ivan Duns Škot, *Sloboda uzvišenija od nužnosti*, Zagreb: Naklada Breza (Biblioteka Φῶς, knj. 23);
- Id. (2010), *Hegelova filozofija prava. Država i religija u Hegelovoj Filozofiji prava*, Sarajevo: University Press (Editio Civitas, knj. 14); Sarajevo: Magistrat; Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo;
- Id., prev. (2010), Christine von Kohl, *Od čega gradu ljepota* (Christine von Kohl: Jugoslawien Beck'sche Reiche Länder – Nr. 832, Verlag C.H. Beck, München, 1990);
- Id., prev. (2010), Martha Tausk, Zofka Kveder, *Povijest jednog prijateljstva* (Martha Tausk: Fernambuk und anderes, Verlag Genossenschaftsbuchhandlung, Zürich, 1930);
- Id., prev. (2010), Betty Brod, *Posjeta gospođi dr. Theodori Krajewskoj u Sarajevu* (Betty Brod: Ein Besuch bei Frau Dr. Theodora Krajewska in Sarajevo – Dokumente der Frauen, B.D.5. Nr. 8, Wien, 1901);
- Id., prev. (2010), Milena Preindlsberger-Mrazović, *Osvajačev grad* (Milena Preindlsberger-Mrazović: Bosnisches Skizzenbuch. Landschaft und Kultur – Bilder aus Bosnien und der Hercegovina, Dresden – E. Pierson's Verlag, Leipzig, 1900);
- Id., prev. (2005), *Nikola Kuzanski, O miru među religijama*, Sarajevo: Connectum (Biblioteka Dialogos);
- Id., prev. (2005), Teodoret Cirski, *Eranistes*, Zagreb: Demetra (Filosofska biblioteka Dimitrija Savića, sv. 81);
- Id. (2003) (ed.), Karl-Josef Kuschel, *Od sporenja k natjecanju religija. Lessing i izazov islama*, Sarajevo; Zagreb: Svjetlo riječi (Knjižnica Pravda i mir, knj. 7);
- Id. (2002), *Milost slobode*, Sarajevo: Svjetlo riječi;
- Id. (2002), *Nasilje idola*, Sarajevo: Did;
- Id., prev. (1997), Ivan Duns Škot, *Rasprava o prvom principu*, Zagreb: Demetra (Filosofska biblioteka Dimitrija Savića, sv. 24);

- Id. (1990). *Himan Fil 2,6-11 u Kristologiji Teodoretta Cirskog* (izvadak iz doktorske disertacije), Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1990, str. 56;
- Id., prev. (1989), Immanuel Kant, *Opća povijest prirode i teorija neba ili pokušaj o ustrojstvu i mehaničkom postanku cijele svjetske zgrade raspravljen po Newtonovim principima*, Sarajevo: Svjetlost (Biblioteka Etos).
- Mahmutćehajić, R. i Babić, M. (2002) (eds), *Forum Bosnae*, (16);
- Babić, M. i R. Mahmutćehajić (2001) (eds), *Forum Bosnae*, (14);
- Mahmutćehajić, R. i Babić, M. (1999) (eds), *Međunarodni filozofski kolokvij Sloboda u jedinstvu razlika*. Sarajevo, 1. i 2. lipanj 1998., Sarajevo: Izdavačko preduzeće DID.

Online izvori

- <https://anubih.ba/index.php/bs/clanstvo/dopisni-clanovi/100-clanovi-anubih/713-mile-babic>;
- https://www.anubih.ba/images/clanovi/dopisni/biografije/20210205_ANUBiH_Mile_Babic_Biografija.pdf;
- <https://www.bosnasrebrena.ba/>;
- <https://www.bosnasrebrena.ba/node/250>;
- <https://www.bosnasrebrenaarhiv.ba/spisateljstvo/spisatelji-bosne-srebrene/247-babic-mile.html>;
- <https://concilium-vatican2.org/en/>;
- <https://www.connectum.ba/>;
- Babić, Mile. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 26. 8. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=5018>>.
- <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=5018>;
- Dragišić, Juraj. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 26. 8. 2023.
- <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=16125>;
- <http://www.forumbosna.org/>;
- <https://franjevackateologija.ba/>;
- <https://www.glas-koncila.hr/mile-babic-bosanski-franjevac-teolog-filozof-knjizevnik-pravo-je-jedinstvo-ono-koje-afirmira-razlike/>;
- <http://www.hrfd.hr/filozofska-istrazivanja/>;
- <http://www.hrfd.hr/synthesis-philosophica/>;
- <https://ika.hkm.hr/novosti/nova-knjiga-mile-babica-u-izdanju-fmc-svjetlo-rijeci/>;
- <https://www.knjiga.ba/sabrana-djjela-1-6-fra-petar-andelovic-m2136.html>;
- <https://www.kruhsvetogante.com/>;
- <https://www.ks.hr/teoloski-radovi/9330200-himan-fil-26-11-u-kristologiji-teodoretta-cirskog.html>;

<https://www.lzmk.hr/index.php>; <https://www.lzmk.hr/en-us/>;
<https://www.mreza-mira.net/vijesti/aktivnosti-mreze/medjunarodni-centar-za-mir/>;
<https://nomad.ba/stojic-mile-babic-protiv-zivota-u-sjeni>;
<https://penbih.ba/clanovi/dzevad-karahasan/>;
<https://plus.cobiss.net/cobiss/bh/bs/bib/bibte/6969094>;
<https://polis.ba/>;
<https://rama.co.ba/>;
<https://www.rts.rs/lat/radio/radio-beograd-3/2519139/mile-babic-i-ivan-milenko-vic-teologija-i-filozofija.html>;
<https://www.svjedlorijeci.ba/legendarni-fra-andeo-zvzdovic/>;
<https://www.unsa.ba/index.php/novosti/memoriyam-akademik-dzevad-karahasan>. Vlaisavljević, Ugo, *Lepoglava i univerzitet*, Mauna-Fe, 2009.
Westbrook, Robert B., *John Dewey and American Democracy*, Cornell University Press, 1992.

Nevad Kahteran

Mile Babić, DD, PhD (1947 -),
a Philosopher and a Theologian – Most
Profound Franciscan Scholar of the Bosna
Srebrena Franciscan Province

SUMMARY

Mile Babić was born on 26 November 1947 in Družinovići, Prozor municipality (Bosnia and Herzegovina). What follows is an attempt to encapsulate his philosophical and theological positions in his acts and opinions, through an examination of the non-orthodoxy of Babić's perspective, his books on medieval philosophy, German classical philosophy, 20th century philosophy, freedom, nonviolence and pluralism.

In his philosophical and theological deliberations, he is seeking a transition from the world of violence to the world of freedom and love, proving that the greatest love is born out of the greatest freedom, and that love of others and of the Other provides us with liberty to act freely, in other words, that difference and unity are inseparable, for where difference exists, there is also unity and vice versa; hence, pluralism and unity are mutually presupposed and inclusive.

Mile Babić's philosophical research is structured around three main pillars: first, medieval philosophy, second, German classical philosophy, and third, 20th century philosophy.

Keywords: a philosophy and theology of freedom and love, a philosophy of theology and unity, unity and congruity between philosophy and theology, the Fides et ratio conjunction

